

Міністерство культури та інформаційної політики України
Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової

Савенко Сергій Миколайович

УДК [78.071.22; 78.074]:78:06

**КОНКУРСНО-ФЕСТИВАЛЬНІ ФОРМИ ХОРОВОЇ ТВОРЧОСТІ:
ТРАДИЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ**

17.00.03 – музичне мистецтво

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі історії музики та музичної етнографії Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової Міністерства культури та інформаційної політики України

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Бондар Євгенія Миколаївна,
Одеська національна музична академія імені
А.В. Нежданової, завідувачка кафедри хорового
диригування (м. Одеса)

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, доцент
Батовська Олена Миколаївна,
Харківський національний університету
мистецтв ім. І.П. Котляревського, кафедра
хорового диригування (м. Харків)

кандидат мистецтвознавства, доцент
Пиж'янова Наталія Володимирівна,
Уманський державний педагогічний
університет ім. П. Тичини, кафедра
музикознавства та вокально-хорового
мистецтва (м. Умань)

Захист відбудеться «28» квітня 2021 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.857.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук в Одеській національній музичній академії імені А. В. Нежданової за адресою: 65023, м. Одеса, вул. Новосельського, 63, малий зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової за адресою: 65023, м. Одеса, вул. Новосельського, 63, а також на сайті ОНМА імені А.В. Нежданової: http://odma.edu.ua/science/dissertation_council/materials.

Автореферат розіслано «27» березня 2021 року

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради,
доктор мистецтвознавства, професор

Л.І. Повзун

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зумовлена сучасними особливостями хорової творчості, яку неможливо уявити без широкого розвитку міжнародних, всеукраїнських та ін. творчих контактів, що стимулюють зростання професійної виконавської майстерності, стають підґрунтям для появи нових теоретичних і методичних розробок, майстер-класів з актуальних питань хорового виконавства. Високі темпи розвитку музичної творчості, і хорового зокрема, передбачають та зумовлюють інтенсивне спілкування композиторів, хорових колективів і їх диригентів, демонстрацію своїх досягнень та напрацювань, формують потребу в якісному творчому змаганні і взаємообміні. І як свідчить історія, за останні десятиліття українські хорові колективи неодноразово успішно брали участь в різноманітних конкурсно-фестивальних формах творчого спілкування (див. діяльність колективів «Орея», «Київ», «Хрещатик», «Вінниця», «Оріана», «Ave musica», навчальних хорових колективів музичних училищ і ЗВО та ін.).

Крім того, оскільки все частіше вимогою конкурсів і фестивалів стає «прем'єрне» виконання твору, відповідно, дані заходи сприяють розвитку композиторської творчості в хоровому жанрі. Також зростає й інтерес слухачів до творчих досягнень хорових колективів, оскільки саме в творчих змаганнях учасники демонструють свої найкращі досягнення і знаходяться в найвищій, найкращій виконавській формі.

До теперішнього часу в хорознавстві не ставилися питання про форми та особливості конкурсно-фестивального руху, шляхи його розвитку в хоровому жанрі та особливості функціонування. Даними позиціями обумовлений наш інтерес до проблематики конкурсно-фестивальних явищ: не лише як до результату творчих зусиль, але як до безперервного процесу вдосконалення та трансформації, що знаходиться на межі «сьогодні-завтра» (перефразовуючи Т. Чердниченко) сучасного виконавства.

Відомо, що всі конкурси і фестивалі мають відмінності – професійні, жанрові, стильові, вікові, репертуарні і т.д. У зв'язку зі сказаним, слід зазначити, що практика участі в даних творчих форумах ставить все більше питань перед виконавцем: як обрати відповідний для колективу конкурс або фестиваль, як підібрати відповідний даному творчому змагання репертуар, як підготувати хоровий колектив до певного творчого випробування, які критерії оцінюють результатів конкурсу і т.д. Керівники хорових колективів продовжують використовувати «усну» традицію в передачі відомостей про рівень та умови проведення конкурсів, орієнтуючись тільки на коротку інформацію з оргпитань і буклети конкретного конкурсу. За винятком роботи М. Шведа, в якій представлена загальна панорама розвитку міжнародних фестивалів сучасної музики, та окремих статей і розробок (І. Бермес, О. Меншикова та ін.) сьогодні відсутнє ґрунтовне дослідження, де була б представлена узагальнена інформація, яка б дозволила диригенту-хормейстеру зорієнтуватися в кількісному і якісному змісті конкурсу або фестивалю, підготуватися до участі в ньому, стати організатором заходу.

У зв'язку з розробкою поняття про конкурсно-фестивальні форми і комплексне явище «конкурсно-фестивальний рух», як один з провідних векторів розвитку сучасної хорової творчості, нагальною потребою сучасного хорознавства стає вимога сформуванню уявлення про особливі функції диригента в контексті участі в конкурсно-фестивальному русі; виявити нові методи аналізування композиторського та виконавського текстів, що пов'язано, з одного боку, з питаннями інтерпретології, а з іншого – з практичними питаннями участі в творчих форумах. Крім того, сучасне хорознавство вимагає аналізу результатів практичної діяльності нині існуючих хорових колективів (та їх керівників), розробки методів, прийомів, підходів до роботи в означеному напрямку.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження відповідає змісту перспективного тематичного плану науково-дослідної діяльності ОНМА імені А.В. Нежданової на 2017-2021 роки, зокрема темі № 3 – «Українська музична культура на початку III-го тисячоліття».

Мета дослідження – виявити провідні конкурсно-фестивальні форми та дослідити природу і специфіку явища конкурсно-фестивального руху в сучасній хоровій творчості.

Завдання дослідження:

- розкрити зміст понять про конкурсно-фестивальні форми та конкурсно-фестивальний рух;
- дослідити генезис конкурсно-фестивального руху в хоровій творчості;
- обґрунтувати структуру та параметри дослідження хорового конкурсно-фестивального руху як системного мистецького феномену;
- дослідити особливості формування традиційних моделей конкурсно-фестивальних форм та запропонувати їх класифікацію;
- з'ясувати тенденції конкурсно-фестивальних онлайн-форм;
- розглянути методичні підходи до формування репертуарної політики хорових колективів-учасників творчих змагань;
- з'ясувати текстові особливості обов'язкових творів конкурсно-фестивальних заходів;
- дослідити особливі концепційні функції диригента в контексті конкурсно-фестивального руху;
- охарактеризувати організаційні засади в підготовці хорового колективу до участі в конкурсно-фестивальних заходах.

Об'єкт дослідження – конкурсно-фестивальні форми в галузі сучасної хорової творчості.

Предмет дослідження – системні творчі аспекти та історичні, соціокультурні, процесуальні чинники існування конкурсно-фестивального руху в хоровій творчості в контексті актуального хорознавства.

Матеріалом дослідження стали: наукові роботи, статті музикознавців, які в своїх працях розкривали різні аспекти історії становлення творчих змагань; положення передових хорових конкурсів і фестивалів; наукові розвідки та

методичні узагальнення відомих хормейстерів; нотні тексти хорових творів, що були заявлені в якості обов'язкових; музичні аудіо- та відеозаписи з провідних хорових конкурсів, що демонструють актуальні тенденції розвитку сучасної хорової творчості; особистий досвід автора дослідження щодо участі в численних хорових змаганнях на чолі аматорського камерного хору «Ave musica».

Методологія дослідження є комплексною: в основу роботи було покладено концепції висунуті в фундаментальній, загальнонауковій та конкретно-науковій методології. Так, методологічно важливими в роботі виявились праці Б. Асаф'єва, М. Арановського, Л. Анфицерової, Л. Виготського, І. Зязюн, В. Максимова, А. Маслоу, В. Холопової, Т. Чередниченко та ін. В дослідженні тенденцій конкурсно-фестивального руху ми спирались на авторитетні праці М. Шведа, І. Бермес, О. Меншикова, Н. Кривець, О. Сичової, E. Doflein, D.G.Stoll та ін.

Поставлені завдання обумовили звернення до певних **методів** дослідження. Для вивчення наукової та методичної літератури, для дослідження питань виникнення і розвитку конкурсно-фестивальних форм ми використовували термінологічний і аналітико-реферативний методи; в роботі з положеннями та вимогами конкурсів, фестивалів використовували аналітичний, порівняльний, історико-типологічний підходи; в роботі з нотними текстами – аналітично музикознавчий, хорознавчий, конкретно-історичний, текстологічний, вибіркового методи; в процесі аналізування виступів на фестивалях і конкурсах, при систематизації особистого досвіду застосовували метод спостереження, порівняння, узагальнення; при обґрунтуванні теоретичного і практичного значення основних результатів дослідження об'єднуючим став системно-структурний метод.

Теоретична база дослідження ґрунтується на наукових працях з наступних напрямків:

- *історії та теорії культури* (О. Антоненко, Д. Балдинюк, І. Бермес, В. Блудова, Я. Мартинюк, Р. Розенберг та ін.);
- *теорії інтерпретації* (Є. Гуренко, Ж. Дедусенко, Н. Кошкарева, В. Медушевський, В. Москаленко, Л. Шаповалова та ін.);
- *історії української музичної (хорової) культури* (А. Лащенко, Т. Овчиннікова, І. Палкін, Н. Пиж'янова, І. Сікорська та ін.);
- *історії хорової музики* (Є. Бондар, Н. Гречуха, Л. Сенченко, та ін.);
- *музичної текстології* (М. Арановський, О. Верба, Я. Губанов, Е. Денисов, Є. Дубінець, Є. Назайкінський та ін.);
- *теорії та історії хорового виконавства та освіти* (О. Апраксина, О. Батовська, А. Бабій, Л. Бутенко, О. Грибкова, В. Живов, Н. Нечаєва, О. Реброва, А. Серебрі, І. Шатова та ін.);
- *хорознавства* (І. Батюк, А. Білогубка, Є. Білявський, К. Віноградов, Г. Дмитревський, О. Єгоров, З. Корінець, В. Краснощеков, К. Пігров, В. Самарін, Т. Смірнова, Б. Тевлін, П. Чесноков, Л. Шаміна та ін.);

- *теорії та історії диригентської майстерності* (Л. Безбородова, І. Верді, Т. Грум-Гржимайло, С. Казачков, Р. Кофман, Н. Малько, Л. Маталаєв, К. Ольхов, А. Пазовський, Ю. Пучко-Колесник та ін.).

Наукова новизна представленого дослідження та отриманих результатів полягає в тому, що *вперше* в українському музикознавстві та хорознавстві предметом спеціального дослідження стали *конкурсно-фестивальні форми та явище конкурсно-фестивального руху в галузі хорової творчості в його системній цілісності*. Результати дослідження *вперше* в українській науці *систематизують конкурсно-фестивальні форми та розширюють практичні та методологічні засади сучасного хорознавства*.

В роботі *вперше*:

- досліджена багаторівневність хорового конкурсно-фестивального руху, виявлені його форми та доведено його значення як провідного в сучасній концепції хорової творчості;
- представлена класифікація конкурсно-фестивальних форм та розроблено аналітичний підхід у дослідженні явищ конкурсно-фестивального руху;
- виявлені сформовані традиції в організації та проведенні міжнародних та національних хорових фестивалів та конкурсів;
- досліджено сучасні тенденції в розвитку національних хорових фестивалів та конкурсів;
- запропоновано методичні підходи в підготовці до виступу хорового колективу в творчому змаганні
- виявлена художньо-стильова, інтонаційно-хорознавча палітра сучасних хорових творів як обов'язкових в аспекті творчих змагань;
- до наукового обігу введені нотні тексти, аудіо- та відеоматеріали, що раніше не аналізувались в означеному ракурсі;
- обґрунтовані особливості функцій керівника хорового колективу в контексті участі в конкурсно-фестивальному русі;
- систематизовано та представлено інформацію про діяльність хорових асоціацій та спільнот в історичному контексті розвитку хорової творчості другої половини ХХ – перші десятиліття ХХІ століття; висвітлено їх організаційні досягнення та виконавські пріоритети.

Теоретична та практична цінність дослідження зумовлена взаємодією певних дослідницьких ракурсів:

1. Науково-теоретична значущість зумовлена теоретичними положеннями, підходами і методиками, що дають можливість їх застосування в дослідженні особливостей конкурсно-фестивальних форм та конкурсно-фестивального руху в інших галузях музичної творчості; розробкою ключових положень у галузі теорії музичного мистецтва і хорового виконавства, зокрема; запровадженням спеціальних підходів для позначення новітніх багаторівневих та багатокомпонентних явищ в хоровій творчості, що передбачає перспективи розкриття змісту виконавської конкурсно-фестивальної діяльності.

2. Практична значущість представлених результатів дослідження виявляється в доцільності використання матеріалів роботи при розробці навчальних планів, при складанні навчальних посібників та підручників до лекційних курсів «Хорознавство», «Сучасна хорова література», «Теорія та історія хорового виконавства», «Методика роботи з хором», «Музична критика», при укладенні програм та рекомендацій з Фаху (хорове диригування), а також для керівників хорових колективів.

3. Методична значущість роботи підсилюється тим, що матеріали дослідження можуть використовуватись в практичній діяльності керівників хорових колективів при виборі конкурсно-фестивального заходу та при підготовці до участі в творчому змаганні; в процесі професійної підготовки хормейстерів у музичних коледжах та ЗВО; будуть корисними для початківців-організаторів хорових та диригентських фестивалів та конкурсів.

Апробація матеріалів дослідження здійснена на сумісних засіданнях кафедри теорії музики і композиції та кафедри історії музики та музичної етнографії, а також у формі наукових доповідей на:

Міжнародних конференціях – «Трансформація музичної освіти і культури в Україні» (Одеса, 2012, 2013, 2014); «Одеська композиторська школа в світовій музичній культурі» (Одеса, 2012); «Музичне мистецтво та культура: Захід-Схід» (Одеса, 2013); «Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми та перспективи» (Умань, 2014, 2015); «Arta Sonora» (Румунія, Яси, 2017); «Культура, освіта, творчість: світові технології, авторські ідеї, традиції і новаторство» (Одеса, 2019).

Всеукраїнських конференціях – «Одеська хорова школа: традиції та новації» (Одеса, 2016); «Різдвяні пісенспіви у сучасній хоровій культурі» (Одеса, 2020);

Міжнародних семінарах – «Болгарская современная хорова музыка» (Болгарія, м. Балчик, 2017); «Міжнародний науково-творчий семінар хорових асоціацій Україна – Литва» (Одеса, 2019).

Основні положення та висновки дослідження були опубліковані у 5 одноосібних наукових статтях, з них: 3 – у наукових фахових виданнях України, 2 – в іноземних періодичних фахових виданнях.

Сформульовані у пропонованому дослідженні положення виносяться на захист уперше.

Структура роботи. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури (223 найменування) та додатків. Обсяг дисертації – 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет, методологічні засади; вказуються матеріали дослідження, розкривається наукова новизна та окреслюються положення та поняття, що виносяться на захист.

Розділ 1 «Хоровий конкурсно-фестивальний рух як предмет наукового дослідження» присвячений з'ясуванню тенденцій розвитку сучасної хорової творчості, визначенню відправних категорій, передумов появи конкурсно-фестивальних форм.

Підрозділ 1.1. «Конкурси та фестивалі як вагома складова сучасної хорової творчості: до постановки проблеми» дозволяє виявити багатозначність поняття про хорову творчість та визначити в ній місце та значення творчих конкурсів та фестивалів.

На основі проведеної аналітичної роботи пропонується спостереження, що конкурси та фестивалі є формами виявлення композиторської, виконавської та, опосередковано, слухацької творчості, які є перебувають в постійній тісній взаємодії і взаємовпливі. До поняттєвого поля об'єкта дослідження введено також дефініції про професіоналізм та виконавську академічність. Наголошується, що конкурси, як вид творчого змагання, відповідають критеріям визначення професіоналізму як виняткового вміння в хоровій галузі.

Визначальними чинниками звернення саме до академічної хорової традиції виявляється, з одного боку, те, що академічний хоровий спів, залишаючись на міцному підґрунті багатовікових національних співацьких традицій, демонструє не лише тенденцію до зберігання, архівації та реконструкції, але тяжіння до оновлення, до розвитку, тим самим виявляючи провідні якості творчої діяльності; з іншого – широкий діапазон конкурсно-фестивальних заходів, присвячених саме цьому напрямку музикування, особистий практичний досвід участі в конкурсно-фестивальних заходах (як диригента, члена журі, організатора).

Визначається специфіка застосування поняття про *конкурсно-фестивальний рух*, що розуміється як *а) особлива форма творчої комунікації та б) процес інтонаційно-художньої презентації особистісного змісту хорового твору в формі сценічного виступу на певних конкурентних засадах.*

Пропонується досліджувати конкурсно-фестивальний рух, спираючись на наступні підходи: фіксованість, процесуальність, продуктивність. Наголошується на сталих конкурсно-фестивальних формах та формуванні нових тенденцій.

Підрозділ 1.2. «Генезис конкурсно-фестивального руху в хоровій творчості» присвячений з'ясуванню етимологічних, історичних підходів до змістовного наповнення явища і поняття «конкурс», «фестиваль», «конкурс-фестиваль». Зокрема, висвітлюється змагальна природа конкурсних заходів, що бере свій історичний початок від давніх олімпіад, висвітлюється шлях розвитку конкурсів як форми комунікації, творчого змагання, презентації національної школи. Відповідно до специфіки творчих змагань в хоровому жанрі, пропонується виокремлювати конкурси виконавські (конкурси хорів), композиторські, диригентські.

Виявляються значущість святкової комунікативності фестивального руху та його музично-просвітницькі завдання: поширення культурних традицій, презентація національної культури, обмін мистецькими досягненнями, репертуаром тощо. Пропонується узагальнена класифікація фестивалів за тематикою заходу: монографічні – присвячені творчій персоналії певного

композитора, диригента, митця; концепційні (тематичні) – присвячені певному хоровому жанру, стилю, події; демократичні (відкриті).

На сучасному етапі наголошується на зближенні форм фестивалю та конкурсу; підкреслюються певні трансформаційні зміни: 1) тенденція до зменшення рейтингу «незмагальних» фестивалів серед колективів високого професійного виконавського рівня; 2) підвищення інтересу до участі в творчих заходах саме на засадах творчого змагання; 3) зменшення престижу «загальномузичних» фестивалів, які поєднують велику кількість жанрів. Декларується єднання цих двох форм – свята і змагання – синтез-форма «конкурс-фестиваль». Надано характеристику якісної сторони цієї синтез-форми, отже конкурс-фестиваль передбачає: 1) можливість вибору – брати участь в конкурсі чи лише у фестивалі; 2) широкий формат спілкування поза конкурсним виступом – фестивальні концерти, майстер-класи, workshops, лекції, круглі столи, творчі зустрічі та ін.; 3) піднесення репертуарних вимог «змагального» рівня; 4) можливість «поділу» призових місць і наявність лише заохочувальних призів. Крім того, зауважуємо наступну сучасну тенденцію: в межах фестивалю (як творчого свята) можуть відбуватися конкурси (хорів, ансамблів, диригентів і пр.), а в межах конкурсу можуть відбуватися «концерти друзів», які є суто фестивальною формою.

Вказується на діяльність найбільш престижних та авторитетних зарубіжних та українських фестивалів, які вже самі стали брендом, зокрема: «Празька весна», «Варшавська осінь», Единбурзький, Західно-Берлінський, Віденський, Голландський, Хельсінгській, Люцернський міжнародні фестивалі; «Київ Мюзик Фест», «Золотоверхий Київ», «Музичні прем'єри сезону», фестиваль пам'яті К. Пігрова та ін.; висвітлюється діяльність Всесвітніх фестивалів молоді і студентів, Всесвітніх хорових ігор, Федерації міжнародних конкурсів.

Підкреслюється, що справжнім феноменом сьогодення хоровий конкурсно-фестивальний рух стає саме на сучасному етапі, адже існує а) за умови відсутності державної чи постійної приватної (фондової) фінансової підтримки; б) на високому рівні самоорганізації, оскільки функції організаторів, творчогромадських лідерів та менеджерів заходів взяли на себе відомі та авторитетні хорові діячі та творчі товариства, асоціації.

Музично-культурологічний аспект проблеми запропоновано до розгляду в **підрозділі 1.3. «Творчі змагання в контексті процесів глобалізації та локалізації»**. Наголошується, що «...сучасна тенденція до глобалізації призводить до засвоєння та впровадження «іншомовних» прийомів, підходів, методів, але саме такий «сплав», власне синтез виконавських традицій і формує індивідуальний виконавський стиль сучасних хорових колективів»¹. Глобалізація виявляє себе суперечливий, складний діалектичний процес розвитку музичної культури, музичної (хорової) творчості, який демонструє численні взаємозв'язки, взаємовпливи на різних рівнях, і одночасно це процес, що сприяє розвитку наших знань про ці взаємозалежності в їх глибинних основах. Множинність явища та поняття «глобалізація» свідчить зокрема про те, що в галузі музичної культури на

¹ Бондар Є.М. Художньо-стильовий синтез як феномен сучасної хорової творчості: монографія. Одеса: Астропринт. 2019. С.12

сучасному етапі вона (глобалізація) постає, по-перше, як вагома складова трансформаційних процесів в соціально-культурній дійсності, по-друге, як складний, багатоаспектний, різноспрямований процес, в результаті якого відбувається посилення взаємозв'язків між країнами і національними культурами, а також між митцями. Фактичним виявом глобалізаційних процесів в хоровій творчості стають всесвітні фестивалі молоді та студентів, світові хорові ігри, міжнародні хорові конкурси.

Іншим «полюсом» в розвитку музичної культури, хорової зокрема, є локалізація. Підкреслюється, що поняття «локальний» може отримувати широке значення, виступаючи антитезою до поняття про глобальне та застосовуватись щонайменше в двох значеннях – стосовно національної культури та у спрямованості до регіонального, вузько-місцевого рівню дослідження. Щодо конкурсно-фестивального руху наголошено на тому, що доречною виглядає загальноприйнята категоризація локального в наступній ієрархії: загальнонаціональний, регіональний, вузько-локальний.

Розділ 2 «Типологія конкурсно-фестивальних явищ в сучасній хоровій творчості» присвячено виявленню загальних рис в конкурсно-фестивальних формах та розгляду типології конкурсно-фестивальних явищ.

У підрозділі 2.1. «Досвід міжнародних мистецьких форумів: аналіз і спроба класифікації» пропонуються аналітичні розвідки щодо особливостей функціонування, творчих та організаційних стратегій хорових конкурсів та фестивалів, наголошується на значенні авторитетності та престижу заходу; підкреслюється, що з поняттям про престиж конкурсно-фестивальних хорових заходів тісно пов'язане поняття про значення творчої акції для музичного життя: пропонується виокремлювати вузько-локальні (шкільні, районні), регіональні (міські, обласні), національні та міжнародні конкурсно-фестивальні заходи.

Міжнародний статус заходу передбачає виконання комунікативних функцій серед творчих еліт; цей захід має бути авторитетним та відомим центром збереження традиції або творення нових ідей і їх апробації, своєрідним об'єднуючим та концентруючим осередком в сфері сучасного хорового виконавського мистецтва. Наголошено, що в хоровій творчості прийнято виокремлювати конкурси композиторів, хорів, хорових диригентів.

Наступними критеріями класифікації виступають:

а) форми організації і проведення конкурсно-фестивальних заходів (організація державна чи приватна; суспільно-громадська чи комерційна; їх періодичність та локація (постійна чи змінна);

б) завдання і принципи проведення (багатожанрові чи моножанрові заходи; наявність попереднього відбору; регламент виступу; віковий ценз; закрите чи відкрите прослуховування; методи роботи журі тощо);

в) художні особливості заходу (репертуарна скерованість; тематика заходу; виконавський стиль (академічний, народний, естрадний і т.д.); наявність обов'язкового твору);

г) особливості оцінювання та нагородження учасників.

Пропонуються аналітичні розвідки, щодо діяльності найпрестижніших європейських хорових конкурсів – т. зв. «європейська шістка» – що сформували

асоціацію та однойменний конкурс «Гран-прі Європи з хорового співу» (The European Grand Prix for Choral Singing (GPE)): Concorso Polifónico Guido d'Arezzo (Ареццо, Італія); Béla Bartók International Choir Competition (Дебрецен, Угорщина); International Choral Competition Maribor (Марібор, Словенія); Certamen Coral de Tolosa (Толоса, Іспанія); Florilège Vocal de Tours (Тур, Франція); International May Choir Competition «Prof. G. Dimitrov» (Варна, Болгарія).

Підкреслюється, що могутньою рушійною силою в конкурсно-фестивальному русі постають громадські організації, хорові асоціації, культурні співтовариства, що взяли на себе загально-організаційні, менеджерські, рекламні та ін. функції; діяльність яких є яскравою ілюстрацією тенденції до фахової професійної самоорганізації.

Висвітлюється діяльність Європейської хорової асоціації «Europa Cantat» (European Choral Association, ECA), Міжнародної федерації хорової музики («The International Federation for Choral Music», IFCM), вказується на значущість всевітніх інтернет-спільнот та інтернет-порталів, таких як CHORALNET, IFSM (International Federation for Choral Music), VAN (Vocal Area Network) та ін.

В підрозділі 2.2 «Особливості функціонування хорових конкурсів і фестивалів в Україні» розглядаються особливості стратифікації конкурсно-фестивального руху в сучасній Україні з хронологічними межами від 90-х років ХХ століття до теперішнього часу.

Розглядаються окремі організаційні та специфічно-виконавські особливості міжнародного фестивалю-конкурсу хорового та вокального мистецтва ім. Ф.І. Шаляпіна (Ялта); міжнародного хорового конкурсу ім. П. Муравського (с. Дмитрашківка, Вінницької обл.); міжнародного фестивалю-конкурсу творчості «Sunny Fest» (Одеса); Всеукраїнського фестивалю духовного співу «Від Різдва до Різдва» (Дніпро); Всеукраїнського конкурсу хорового мистецтва ім. Лесі Українки (Луцьк); відкритого міського фестивалю духовної музики «Різдвяні дзвони» (Чорноморськ); різдвяного хорового фестивалю «Велика Коляда» (Львов); міжнародного фестивалю сучасної музики «Контрасти» (Львів), відкритого хорового фестивалю ім. К. К. Пігрова (Одеса), Всеукраїнський конкурс хорових колективів ім. М. Леонтовича (Київ); фестиваль хорової музики «Золотоверхий Київ» (Київ); міжнародний хоровий фестиваль «Південна Пальміра» (Одеса); Всеукраїнський конкурс хорових диригентів (Київ); Всеукраїнський конкурс хорових диригентів ім. Д. Загрецького (Одеса); Всеукраїнський фестиваль-конкурс колективів народного хорового співу ім. П. Демуцького, Всеукраїнський конкурс хорових колективів і малих вокальних форм ім. Б. Лятошинського, «Київ Музик Фест» (Київ); міжнародний хоровий фестиваль імені В'ячеслава Палкіна (Харків) та ін.

Щодо організації конкурсно-фестивального хорового заходу підкреслюються особливості менеджменту як новітньої функції в діяльності диригента-хормейстера. Наголошується, що в практичній організації будь-якої конкурсно-фестивальної форми існують два етапи: створення конкретної програми творчої акції (втілення концепції заходу в процесі формування програми, підбір учасників та запрошених виконавців, здійснення фандрайзингу компанії) та забезпечення її публічної презентації (технічне устаткування, PR-

компанія, забезпечення цільової аудиторії шляхом застосування різних видів маркетингу).

Підрозділ 2.3 «Формування нових напрямків: конкурсно-фестивальні онлайн-заходи» дає уявлення про специфіку організації дистанційних конкурсів та фестивалів; висвітлює виконавські труднощі практичної участі в дистанційних творчих заходах. Зауважується на двох напрямках інтернет-конкурсів: коли надається запис колективу з реального часу (фактичне колективне музикування, зафіксоване у відео без зупинки камери та втручання будь-яких обробок) та результат «зведення» окремих записів в єдине звучання (уявне колективне музикування, як результат інтернет-можливостей). Наголошується на окремих суттєвих фахових відмінностях цих фестивалів-конкурсів від традиційних: а) можливість переписувати виступ; б) відсутність процесу колективного музикування в реальному часі прослуховування виступу; в) можливість для журі прослухати виконання учасників необмежену кількість разів; г) можливість презентації для мільйонної публіки інтернету з усіх кінців світу з доступом 24/7. В якості прикладу розглядається діяльність сербського інтернет-конкурсу «Internet Music Competition»; інтернет-конкурси громадської організації «Українська Хорова Асоціація». Підкреслюється відкритість та наукова перспективність подальшої розробки даного напрямку.

Розділ 3 «Виконавсько-інтерпретативні аспекти конкурсно-фестивальної хорової творчості» складається з трьох підрозділів та являє собою аналітичні розвідки та узагальнення з особистої практичної діяльності автора цього дослідження.

Підрозділ 3.1 присвячено узагальненням щодо *«Специфіки формування конкурсної програми хорового колективу»*. Наголошується, що конкурсно-фестивальна програма формується в залежності від художніх особливостей заходу, складу та можливостей колективу, номінації, часових обмежень. Підкреслюється, що програма може формуватися за принципом контрасту (епох, стилів, виконавців), або на концептуальній основі (творчість одного композитора, певна тематика, тощо). Важливою складовою конкурсно-фестивальної програми стає наявність або відсутність обов'язкового твору.

Окремого значення набуває специфіка виконавської презентації конкурсної програми. Підкреслюється актуальність тенденцій театралізації. Наголошується на двоїстій природі театралізації в хоровій творчості: на внутрішньому, музичному (загальна музична драматургія, темброва персоніфікація тощо) та зовнішньому (рух виконавців по сцені, візуалізація музичного образу через застосування реквізиту, світла тощо) рівнях. Особлива увага приділяється розгляду вимоги виконання «прем'єри» як обов'язкового твору. Як на специфічних наголошується на редакторських та співавторських функціях диригента-хормейстера в «прем'єрній» презентації твору.

Підрозділ 3.2. «Обов'язкові твори в палітрі конкурсно-фестивального руху» репрезентує музикознавчий та хорознавчий аналіз творів, що в різний час були оголошені обов'язковими для різних хорових конкурсів та були підготовані та виконані камерним хором під керівництвом автора цього дослідження. Наголошується на особливостях формотворення, музичної мови і виконавського

мовлення, хороших труднощях. Доводиться, що критеріями відбору цих обов'язкових творів стали а) належність перу певного композитора (Б. Барток, Г. Музическу та ін.); б) спеціальне замовлення від організаторів конкурсу; в) високий рівень виконавської складності (формотворення, інтонаційність, ритміка тощо). Серед виконавських труднощів «прем'єр» особливо відмічаємо відсутність сформованого еталону звучання.

В підрозділі 3.3. «Творча особистість диригента в контексті конкурсно-фестивального руху» наголошується на особливій «виконавській моделі» (В. Сумарокова) диригента в контексті участі в конкурсно-фестивальному русі. Підкреслюється, що саме від диригента, від його менеджерських, лідерських якостей, професійності в підборі репертуару та в побудові репетиційно-підготовчого, загально-організаційного, психолого-педагогічного процесу, залежить успішність конкурсно-фестивального виступу. Доводиться значущість формування перспективного плану розвитку колективу. Наголошується на необхідності підготовки хористів до участі в конкурсно-фестивальних заходах, що має спиратися на принципи: особистісного підходу, стимулювання співаків до самовиховання, національної ідеї, сценічної витривалості тощо. Підкреслюється, що на сучасному етапі бажаним та важливим є перегляд педагогічних установок щодо виховання диригентів-хормейстерів з огляду на розширення їх функцій до універсальних лідерських.

Результати дослідження дозволяють зробити теоретичні, науково-методичні, практичні узагальнення та **ВИСНОВКИ:**

1. Представлена концепція є першою спробою наукового осмислення як сталих, так і новітніх конкурсно-фестивальних форм в галузі хорової творчості, самого явища конкурсно-фестивального руху як особливої форми творчої комунікації та процесу інтонаційно-художньої презентації особистісного змісту хорового твору в формі сценічного виступу на певних конкурентних засадах. Доведено, що конкурсно-фестивальний рух постає відображенням широких процесів в галузі музичного мистецтва та сучасної хорової творчості зокрема, зумовлюючи нові системні тенденції, як в композиторській, так і у виконавській та творчо-організаційних сферах. Відповідно до теми роботи до термінологічного кола понять про конкурсно-фестивальні форми та явища конкурсно-фестивального руху включені поняття професійності, престижу, брэнда. Особливим ракурсом роботи став напрям академічного хорового мистецтва.

2. Генезис конкурсно-фестивального руху та його форм розглянуто із зверненням до етимології та в історичній динаміці; аналітико-реферативна робота надала можливості до відтворення ретроспективи конкурсно-фестивального руху. Сучасний етап розкритий за допомогою аналізу функцій: комунікативної; змагальної; просвітницької; розважальної; мотиваційної.

З'ясовано, що музичні конкурси та фестивалі, як творчі діяння змагального типу, мають давню історію та ієрархічні властивості: в них виявляється якість творів і майстерність виконання (диригування), визначається найкращий твір, (хор, диригент), залучається як робота професійного журі, так і широка увага публіки.

Виявлено, що конкурси та фестивалі постають відображенням культурних та мистецьких процесів глобалізації та локалізації, що виявляються на рівнях статусу заходу, його мети, завдань, репертуарних засад та ін.

Підкреслено, що сучасні нам музичні фестивалі і конкурси, в своїх сталих формах наслідують соціокультурний досвід діяння в музичній творчості, але, разом з тим, демонструють здатність до оновлення та трансформації. Зокрема, наголошено на існуванні сталих моделей конкурсів та фестивалів, а також вказано на певне стирання межі між явищами творчого конкурсу та фестивалю, на поширенні синтез-форми «конкурс-фестиваль». З іншого боку, тенденції до конкурсно-фестивальних онлайн-форм є виявом специфічних можливостей сучасних технологій, відповіддю на культурні, історичні, економічні вимоги сьогодення, визначним фактором в обґрунтуванні поняття інтернет-культури та віртуальної творчості щодо хорового жанру. Наголошено, що конкурсно-фестивальний онлайн-рух, як унікальний інформаційно-комунікативний канал сучасних процесів хорової творчості, надає організаторам, глядачам і учасникам можливості відкритого діалогу для обміну досвідом з вітчизняними та зарубіжними майстрами через участь в творчих змаганнях, конференціях, семінарах, майстер-класах, а також можливості необмеженої кількості переглядів.

3. З позиції вивчення хорового конкурсно-фестивального руху було виявлено, що творчі змагання існують як системне явище, як органічна частина музично-творчого процесу в цілому, а також творчого зростання митця (колективу), творення і сприйняття музики. Широке визнання музичних фестивалів і конкурсів, з одного боку, призвело до узагальнення деяких організаційних питань, обміну досвідом серед засновників і встановлення певних загальних норм проведення конкурсів; з іншого боку, сформувало необхідність розробки особливих умов для кожного конкурсу або фестивалю.

4. Простежуючи якісний розвиток хорового конкурсно-фестивального руху, ми виявили, що творчі комунікації змагального та позазмагального характеру проходять а) на різних рівнях узагальнення, статусу та специфіки презентації – глобальному (міжнародному, світовому) та локальному (вузько-локальному (районному, міському), регіональному (обласному), національному); б) в різних якісних критеріях професійної підготовки (професійні та аматорські, дорослі та дитячі, і т.д.); в) в різних формах проведення (відкриті, закриті; тематичні, демократичні і т.д.); г) з різними музично-просвітницькими завданнями (поширення власних культурних традицій, презентація національної культури, залучення до формування загальнонаціональних еталонів тощо).

Наголошено, що в хоровій творчості прийнято виокремлювати конкурсно-фестивальні форми для участі хорів, хорових диригентів та, опосередковано, композиторів. Критеріями класифікації заходів виступають: а) статус; б) форми організації, періодичність та локація; в) завдання і принципи проведення; г) художні вимоги (тематика, репертуарна політика); д) особливості оцінювання та нагородження учасників.

Таким чином, з точки зору як хорової творчості, так і музичного менеджменту сформована певна система, орієнтування в якій дозволить керівникові колективу передбачити художню цінність даного творчого змагання і

визначити тип конкурсу-фестивалю стосовно якісно-професійного рівня вимог до учасників та складу журі, умов проведення, матеріальних витрат (комерційний, приватний, державний, змішаний).

5. З позиції вивчення тенденцій конкурсно-фестивальних онлайн-форм відкривається нове розуміння хорової творчості в інтернет-форматі, як таке, що залежить від організаційно-виконавських вимог та параметрів, засобів творення художньо-музичного образу. Зв'язок понять про сучасну хорову творчість, конкурсно-фестивальний рух та інтернет-можливості дозволяє розглядати поняття про дистанційний конкурс як узагальнення хоча й нової, але вже розгалуженої сфери засобів утворення художньо-музичного виконавського тексту. Взаємодія вищезазначених понять стає певною вказівкою на те, що зміст новітніх конкурсно-фестивальних форм та тенденцій вимагає нових контекстуальних методів дослідження хорової творчості як системи художньо-естетичного інтернет-буття.

6. Наголошено, що одним з найскладніших моментів у підготовці до участі в будь-якій конкурсно-фестивальній формі є підбір репертуару, що може базуватися на принципі контрасту, концепції чи особистого бачення диригента в залежності від форми проведення, тематики та типу заходу, у підпорядкуванні до художнього задуму керівника колективу (диригента-хормейстера).

З'ясовано, що тематичний діапазон конкурсно-фестивальних форм дуже різноманітний – від фестивалів узагальненого типу до монографічних, тематичних (концептуальних) заходів. Відзначено зростання кількості заходів, які спрямовані на презентацію певної музичної традиції, епохи або стилю. Таким чином, музично-історичний аспект стає предметом конкурсно-фестивальних концепцій, а певні жанрово-стильові напрями не тільки вимагають особливої підготовки колективу і диригента, а й дозволяють виявити видатних фахівців в певній виконавській галузі, досліджувати, зберігати та пропагувати хорову музику означеного напрямку. Важливою складовою конкурсно-фестивальної програми визначено наявність обов'язкового твору та/або «прем'єрного» виконання.

Відзначено, що сучасна хорова культура розвивається під знаком всеосяжного синтезу. У сфері хорової творчості в контексті конкурсно-фестивального руху особливу роль відіграє тенденція до візуалізації: вплив законів видовищних форм з їх естетикою і мовними закономірностями набуває принципового значення та відзначається членами журі, підтримується глядацькою аудиторією. Серед контактів найбільш дієвим і плідним визначено взаємодію хорової музики і театру з його видовищністю та подієвістю.

7. Аналіз окремих хорових творів, які увійшли до циклу обов'язкових у міжнародних хорових конкурсах, спирається на хорознавчі та загальні музикознавчі підходи, є обумовленим власним практичним виконавським досвідом та приводить до фахового розуміння музичного тексту, що включає до себе широкий спектр засобів виразності хорової звучності, високий рівень виконавської складності та пояснює критерії відбору цих творів в якості обов'язкових. Серед виконавських особливостей та труднощів «прем'єр» відмічаємо ефект першопрочитання та відсутність сформованого еталону звучання.

8. Дисертаційне дослідження відкриває особливі аспекти проблеми розширення диригентських функцій в контексті конкурсно-фестивального руху, як такої, що до сьогодні не має спеціальної теоретичної, методологічної бази. Питання концепційних функцій диригента в означеному ракурсі постає новим з точки зору культурологічної, музикознавчої, виконавської теорій, потребує виходу за межі суто музичної творчості – до галузі маркетингу та менеджменту; підкреслюються особливі функції диригента в підготовчо-репетиційному процесі і, таким чином, дисертація виявляє методологічну єдність спеціального хорознавчого, системного диригентського та комплексного менеджерського (лідерського) підходів до хорової творчості.

Виявлені в нашому дослідженні тенденції розвитку конкурсно-фестивального руху в хоровій творчості сприяють розумінню сучасних проблем хорової творчості та вимог хорового виконавського мистецтва. Представлені матеріали та результати дослідження можуть надати нове поле для роздумів над питаннями еволюції творчих змагань, стати «точкою відліку» для подальшої розробки необхідного наукового музикознавчого та хорознавчого інструментарію.

**Основні положення роботи
викладено в наступних наукових працях:**

*Статті у наукових фахових виданнях України,
затверджених МОН України як фахові за напрямом
«мистецтвознавство»:*

1. Савенко С. Особенности национального фестивально-конкурсного хорового движения рубежа XX – XXI веков. *Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник ОНМА ім. А.В. Нежданової*. Одеса: Астропринт, 2012. Вип. 15. С. 430–438.

2. Савенко С. Генезис конкурсно-фестивального движения в хоровом жанре: формирование традиционных моделей. *Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник ОНМА ім. А.В. Нежданової*. Одеса: Астропринт, 2014. Вип. 19. С. 452–461.

3. Савенко С. Особенности функционирования фестивально-конкурсного движения в хоровом жанре. *Проблеми сучасності: мистецтво, культура, педагогіка*. Луганск: Вид-во ЛДАКМ, 2014. Вип. 29. С. 121–129.

Статті у наукових періодичних іноземних фахових виданнях:

4. Savenko S. Competitiile corale internationale si tendintele actuale. *Studii de muzicologie*. Iasi: Editura QI, 2016. vol. XI. P. 188–193.

5. Savenko S. The creative personality of the conductor in the context of contest – Festival activity. *Studii de muzicologie*. Iasi: Editura Artes, 2017. vol. XII. P. 198–206.

АНОТАЦІЯ

Савенко С.М. Художньо-стильовий синтез як феномен сучасної хорової творчості. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво. Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової, Міністерство культури та інформаційної політики України, Одеса, 2021.

В дисертації досліджуються системні творчі аспекти та історичні, соціокультурні, процесуальні чинники існування конкурсно-фестивальних рухів в хоровій творчості в контексті актуального хорознавства. В роботі вирішуються наступні завдання: розкривається зміст понять про конкурсно-фестивальні форми та конкурсно-фестивальний рух; висвітлюється генезис конкурсно-фестивального руху в хоровій творчості; обґрунтовується структура та параметри дослідження хорового конкурсно-фестивального руху як системного мистецького феномену; досліджуються особливості формування традиційних моделей конкурсно-фестивальних форм та пропонується їх класифікацію; з'ясовуються тенденції конкурсно-фестивальних онлайн-форм; розглядаються методичні підходи до формування репертуарної політики хорових колективів-учасників творчих змагань; з'ясовуються текстові особливості обов'язкових творів конкурсно-фестивальних заходів; досліджуються особливі концепційні функції диригента в контексті конкурсно-фестивального руху; характеризуються організаційні засади в підготовці хорового колективу до участі в конкурсно-фестивальних заходах.

В дослідженні пропонується узагальнююча теоретична модель системної побудови конкурсно-фестивальних форм в хоровій творчості. Розглянуті положення, тематика, репертуарні та організаційні умови провідних європейських міжнародних хорових конкурсів асоціації «Гран-прі Європи з хорового співу»; висвітлено діяльність міжнародних та національних хорових товариств; висвітлена палітра українських хорових конкурсів та фестивалів; представлено аналіз обов'язкових хорових творів з практичного досвіду участі в творчих змаганнях. Все це сприяло формуванню повноцінного уявлення про сучасний стан конкурсно-фестивального руху, який включає в себе композиторську, виконавську, диригентську діяльність.

Конкурсно-фестивальні форми та явище конкурсно-фестивального руху в сучасній хоровій творчості пропонується розглядати як перспективний напрямок сучасного хорознавства та музичного менеджменту.

Ключові слова: сучасна хорова творчість, хорове виконавство, конкурсно-фестивальні форми, конкурсно-фестивальний рух, конкурс, фестиваль, «конкурс-фестиваль», хорові асоціації та товариства.

SUMMARY

Savenko S.M. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the title obtainment of Candidate of Arts (Doctor of Philosophy) in the subject area 17.00.03 "Musical Art". – National Music Academy of Odessa in the Name of A.V. Nezhdanova, Odessa, 2021.

Keywords: artistic-stylistic synthesis, genre-style complex, choral synthesis-work, modern choral creativity, choral score, artistic text, choral performance, interpretive-stylistic tendencies.

Підписано до друку 25.03.2021 р.
Обсяг 0.9 авт.арк. Формат 60x90/16
Тираж 120 прим. Папір друкарський. Різографія.
Надруковано з готового оригінал-макету.
Інформаційно-видавничий центр ПДПУ ім.К.Д.Ушинського
65091, м.Одеса, вул.Старопортофранківська, 26
тел. (048) 732-18-84